"OKUNTU"DAN DAVETİYEYE BİR DÖNÜŞÜMÜN ANATOMİSİ

The Anatomy Of A Transformation From Okuntu To Wedding Cards

Doç. Dr. Şeref BOYRAZ*

ÖZ

Kimliğimizin oluşmasında önemli fonksiyonlar icra eden geçiş dönemlerinin kimi inanç ve pratikleri üzerinde bugüne kadar ya hiç durulmamış ya da onların bazılarının ayrıntısına yeteri kadar değinilememiştir. Bünyelerinde, kültürel kodlarımızın iyice anlaşılmasını sağlayan önemli veriler taşıyan ve şimdiye kadar üzerinde pek durulmadığını düşündüğümüz söz konusu ayrıntılardan biri de düğün davetiyeleridir. "Okuntu"dan evrilerek ortaya çıkan davetiyeler, içlerinde ait oldukları dönemin çeşitli inanışlarını, pratiklerini, dünya görüşlerini ve çeşitli konulardaki değişim ve dönüşüm dinamiklerini barındırmaktadırlar. İşte bu gerçeklerden hareketle çalışmamızda, -Sivas örneği dikkate alınarak- "okuntu"dan davetiyeye geçiş süreci, bu geçişi sağlayan faktörler ile davetiyelerde görülen değişim ve bu değişimi sağlayan sosyo-kültürel etkenler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler

Ayrıntı, okuntu, düğün davetiyesi, kültürel değişimin göstergeleri

ABSTRACT

It has never been deliberated on some belief and practices of transitional periods having significant roles in formation of our identity so far or it has not been sufficiently studied on details of some of them. One of these details, carrying important data that provides to understand our cultural codes inside and has not been sufficiently deliberated on it so far, is wedding card. Wedding cards that come into existence as an evolution of "okuntu" have included various beliefs, practices, worldviews, and change and transformation on several subjects of their periods. Because of these actualities, in our study, -by handling Sivas model- it will be discussed about the transformation period from okuntu to wedding card, the change seeming in wedding cards with factors causing this transformation and socio-cultural factors providing this change.

Key Words

Detail, okuntu, wedding card, indications of cultural change.

"İnsanoğlunun tabiata ilave ettiği her şey" biçiminde de tarif edilebilen kültürel unsurlar, malumdur ki herhangi bir ihtiyacı görmeleri için ortaya çıkarılırlar ve o ihtiyacı gördükleri müddetçe de yaşamlarını sürdürürler. Ancak bunlar daima aynı vaziyette kalmazlar, değişen şartlar çerçevesinde birtakım değişim ve dönüşümlere maruz kalırlar. Maruz kaldıkları bu değişim ve dönüşümün şekli, hızı, miktarı ve yönü toplum yapısındaki farklılaşmanın da ipuçlarını vermektedir. Diğer bir deyişle kültürel unsurlardaki değişim ve dönüşüm dinamiklerinin izini sürmek, halk denilen organizasyonun zaman içerisinde çizmiş olduğu rotanın yönünü takip etmek demektir aynı zamanda.

Bilindiği üzere geçiş dönemlerinin inanç ve pratikleri, kimliğimizin oluşmasında önemli işlevler görmektedir ve bu sebeple de muhtelif vesilelerle çeşitli araştırmalara konu edinilmektedirler. Ancak bu konu edinmeler sırasında bütünü kaybetmemek adına bazı inanç veya pratiklere ya hiç değinilmemekte ya da bunların ayrıntısına yeterince inilememektedir. Oysa bu ayrıntılar bünyelerinde, kültürel kodlarımızın iyice anlaşılması adına önemli veriler taşımaktadırlar. İşte üzerinde şimdiye kadar pek durulmadığını düşündüğümüz söz konusu ayrıntılardan biri de düğün davetiyeleridir. "Okuntu"dan sonra or-

* Cumhuriyet Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Halkbilimi Bölümü Öğr. Üyesi. sboyraz@cumhuriyet.edu.tr

taya çıkan davetiyeler, içlerinde ait oldukları dönem ve insanın çeşitli inanışlarını, pratiklerini, dünya görüşlerini ve çeşitli konulardaki değişim ve dönüşüm dinamiklerini barındırmaktadırlar. Bu bakımdan her biri, basit bir davet aracından ziyade başka anlamlar da ifade etmektedirler halkbilimciler için.

Bu düşünceler çerçevesinde, çalışmamızda Sivas örneğinden hareketle[1] "okuntu"dan davetiyeye geçiş süreci, bu geçişi sağlayan faktörler ve davetiyelerde görülen değişim ve bu değişimi sağlayan sosyo-kültürel etkenler üzerinde durulacaktır.

Gerek yazılı ve gerekse sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre Sivas'taki okuntu geleneği[2] ana hatlarıyla şu şekildedir: Her şeyden önce erkekleri erkek davetçilerin kadınları ise okuyucu denilen kadınların davet ettiğini belirtmek gerekir. Cinslere göre farklı davetçi çıkarılması sanırız hem kaç-göç uygulamasının bir neticesidir hem de düğünün farklı aşamalarına iştirak eden cinslerin, kendi üzerlerine düşeni bizzat kendilerine tevdi ederek unutulmasını engellemeye yöneliktir. Ayrıca bu durum o dönemdeki kadın erkek ilişkilerinin boyutunu göstermesi bakımından da kayda değer bir husustur.

Düğünden bir hafta önce ayağına çabuk, ağzı iyi laf yapan, orta yaşlı bir erkek -ki bu genellikle düğün sahibinin, ekonomik durumu pek iyi olmayan bir akrabası veya komşusu olurdu- düğün sahibinin kendisine bildirdiği kişileri dolaşarak düğüne davet ederdi. Yalnız bu davet etme işi herkese aynı şekilde yapılmazdı. Zira davetlilerin yakınlık durumu onların, düğünün bazı aşamalarına katılmalarını bazılarına ise katılmamalarını gerektirirdi. O bakımdan davetçinin selam kelamdan sonra ilettiği mesajlar farklılık arz ederdi. Davetçiye herkes kendi gücü nispetinde bahşiş verirdi.

Kadınları davet etmek için gönderilen ve adına *okuyucu* denilen kadınlar da tıpkı erkek davetçiler gibi genellikle orta yaştan olurdu. Çünkü genç olması, davet edilenlere karşı bir ayıp veya yanlışlık/cahillik yapma, dolayısıyla da düğün sahibinin itibarını zedeleme ihtimalini artırmaktadır[3]; yaşlı olması ise dolaşmasını zorlaştırmaktadır. Okuyucu kadınlar genelde çocuğu olan, başı bozulmamış yani mutlu bir evlilik yapmış ve fakat ekonomik durumu çok fazla iyi olmayan kişilerden seçilirdi. Bazen dul, fakat çocuğu olan kadınlar da bu iş için seçilmekteydi. Ekonomik durumu iyi olmayanların bu iş için seçilmiş olması sosyal barışı tesis etme, düşkünü, ihtiyaç sahibini koruyup kollama anlamına gelmektedir. Fakat bugün davetiyeler dağıtılırken bu hususlara pek dikkat edildiğini söyleyemeyiz. Çünkü günümüzde davetiyeler, gerek kız tarafından ve gerekse erkek tarafından genellikle evlenecek çiftlerin babaları, erkek kardeşleri veya daha başka bir yakın, erkek akraba tarafından dağıtılmaktadır. Bu, hem toplumdaki kadın erkek ilişkilerinin nispeten bir serbestiyet kazanmasından, hem kentteki mesafelerin eskiye oranla uzaklığından hem de düğünlerdeki kadınlara veya erkeklere mahsus bölümlerin giderek azalmasından kaynaklanmaktadır sanırız. Ayrıca günümüzde davet etme işi, bir seremoni havasından uzaklaşmış ve davet edene hediye verme konusu da tamamen terk edilmiştir. Bu da bireyleri halklaştıran bir geleneğin daha mazi olduğu anlamına gelmektedir.

Tekrar *okuyucu* kadınlara dönecek olursak onların, mutlu bir evlilik yapmış, çocuğu olandan seçilmesi, "*Benzer, benzeri çeker.*" ilkesinden ötürü yeni evlenecek çiftlerin mutlu bir çift ve çocuk sahibi olmasını sağlama ya da en azından onların çocuk sahibi olma konusunda bir uğursuzluk yaşamalarının önüne geçme düşüncesinin bir tezahürüdür

sanırız. Bu kişilerin aynı zamanda ağzı iyi laf yapmasına, hafızasının iyi olmasına ve bütün hısım, akraba çevresini tanımasına dikkat edilirdi. Zira sözel ortamda mesajı hedefine doğru bir şekilde ulaştırabilmek adına bu nitelikler azami önem arz etmektedir.

Müjgan Üçer (2008: 92)'in en son 1969 yılında[4] rastladığını belirttiği okuyucu kadınlara davet etme sırasında genellikle 8-10 yaşlarında küçük bir kız eşlik ederdi. Bu küçük kız, evlenecek kız veya erkeğin yakınlarından biri olurdu ve gelin gibi süslenirdi[5]. *Okuyucu*ya küçük bir kızın eşlik etmesi, sanırız kadının tek başına dolaşmaktan mütevellit karşılaşabileceği muhtelif tehlikeleri bertaraf etme düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu aynı zamanda küçük kız için rutinin dışına çıkıp eğlenme, sosyal ilişkileri öğrenme fırsatı ve gelin olma provası demektir.

Bu sembolik gelinin elinden tutan okuyucu kadın, düğün sahibinin tembihlediği yerlere yakın çevreden başlayarak gider ve selamlaşma faslından sonra kadınlara düğün sahibinin de selamını ileterek düğüne davetini yapardı. Davet cümleleri genelde şu minval üzerine sıralanırdı: "*Pazartesi, kız evinde cehize bakmaya; Salı sabahı* (hamamın adı belirtilerek) *düğün hamamına; Çarşamba, kına gecesine; Perşembe, gelin getirmeye, geline bakmaya* (Üçer 2008: 92)" buyurun. Fakat okuyucu davetini her gittiği evde bu şekilde yapmazdı. Zira bazı sebepler dolayısıyla düğünün yukarıda belirtilen aşamalarına -örneğin düğün hamamına ve kına gecesine- herkes katılamazdı. Kimlerin hangi aşamalara katılabileceği okuyucuya önceden bildirildiği için okuyucu da davetini ona göre yapardı.

Yine M. Üçer'in belirttiğine göre selamlaşma, hal-hatır sorma ve davet cümlelerini sıralama esnasında okuyucuya çerez veya meyve ikram edilir, sembolik gelinin çantasına para konurdu. Bu paranın bir miktarı küçük kıza verilir, geri kalanı okuyucunun olurdu. Okuyucu gezmeleri genelde iki gün sürerdi ve "varlıklı, çevresi geniş aileler çift okuyucu çıkarırlardı (Üçer 2008: 92)"[6].

Eski Türklerde davet aracı olarak kullanılan "ok"tan türetilen *okuyucu*[7]ya Sivas'ın bazı ilçelerinde *mumcu* denilmektedir. Yine yakın akrabadan, ayağına çabuk ve ekonomik durumu pek iyi olmayan bir erkek, düğünden bir hafta önce eline bir kağıt verilerek civar köylere davet için gönderilir. Gönderilen bu kağıda *mum*[8], getirene de *mumcu* denir. Mumcuya herkes kendi durumuna göre bahşiş verir.

Düğünün yapıldığı köyde ise mumcu erkekle aşağı yukarı aynı özelliklere sahip bir kadın, düğün ekmeğinin yapıldığı gün -ki bu perşembeye tekabül etmektedir- çantasında veya heybesinde taşıdığı kesme şekerleri dağıtarak ve "*Düğünümüz var, buyurun*." diyerek kadınları düğüne davet eder. Ertesi gün aynı veya bir başka kadın da "*al*" dağıtarak yine kadınları düğün yemeğine çağırır. Al denilen şey, büyükçe bir tepsiye konularak dağıtılan kavurga, çedene, kuru üzüm, şeker ve leblebi karışımından oluşur ve sanırız bu ismi, üzeri al bir poşi (krep) ile örtülmesinden almaktadır.[9] Söz konusu poşinin üzerinde de bir ayna bulundurulmaktadır. Simgesel anlamları olan -ki al rengi, muradı; ayna da aydınlığı simgelemektedir- bu "al"ın dağıtımı sırasında kadının yanında 10-12 yaşlarında bir kız çocuğu bulunur. Bu kız çocuğunun omzunda heybesi ve bir elinde de bakracı vardır. Davet edilenler kendi güçleri nispetinde onlara tereyağı, bulgur ve yumurta gibi hediyeler verir. Tereyağı bakraca, bulgur ve yumurtalar ise heybeye konur. Verilen bu hediyelerin bir kısmı eğer ekonomik durumları pek parlak değilse düğün sahibi tarafından alınarak düğün yemeklerinde kulla-

nılır bir kısmı da mumculara bırakılır. Düğünü yapan eğer zenginse ve isterse bütün hediyeleri mumculara bağışlar (Boyraz 2000). Böylece her hal ü kârda toplumsal dayanışmanın iyi bir örneği sergilenmiş olmaktadır.

Köydeki erkekler, düğünün her aşaması için ayrı ayrı olmak üzere yine erkekler tarafından davet edilmektedir.

Görüldüğü üzere adına ister okuyucu densin, ister mumcu; ister şehir merkezinde olsun isterse kırsal kesimde, düğüne davet biçimi öz itibariyle aynıdır: Herkes kendi cinsi tarafından davet edilmektedir ve bunlara *okuyucu* ya da *mumcu* denilmektedir. Düğüne davet edilirken verilen hediyelere de *okuntu, mum* veya *yol* (Şahin 2004: 135) adı verilmektedir. Bunlar düğün sahibinin gücü ölçüsünde ve kişilerin yakınlık derecesine göre elbiselik kumaş, havlu, çorap, mendil, çerez veya şeker olabilmektedir. Okuntuyu ya da mumu getirene hayat şartlarıyla paralel tarzda bahşişler verilmektedir.

İşte kısaca anlatmaya çalıştığımız bu okuntu geleneği, zaman içerisinde şartların değişmesiyle yerini düğün davetiyelerine bırakmıştır. Bunda en etkili âmil sanırız okuntunun, düğün sahibine oldukça pahalıya mal olmasıdır**.** Nüfusun artması ve buna bağlı olarak üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte toplum yapısında, komşuluk ilişkilerinde görülen değişiklikler de bunda pay sahibi olsa gerektir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Sivas'ta ilk düğün davetiyeleri altmışlı yılların sonlarından itibaren kullanılmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Seksenli ve hatta doksanlı yıllarda bile eski okuntu geleneğini nispeten sürdüren kırsal kesimde bile artık düğün davetiyeleri kullanılır olmuştur.

Bu durumda okuntu geleneğindeki elbiselik kumaş, havlu, mendil, çorap, şeker veya çerez gibi hediyelerin yerini kart; sözlü davet cümlelerinin yerini ise kartlardaki muhtelif ifade ve ibareler almıştır. Unutulma veya şaşırma riski taşıyan sözlü ifadeler kartlarda bir anlamda sabitlenmiştir. Düğünün hangi aşamasına kimi çağıracağını öğrenen/bilen kişi yerini, üzeri çizilen ya da iki farklı şekilde bastırılan davetiyelere bırakmıştır.

Malum olduğu üzere "düğüne davet edilmek bir değer göstergesidir (Ergin 2005: 509)". Davet için hısım akrabaya verilen hediyelik eşyaların da tabiî ki bir maddî değeri vardı ve bunlar yakından uzak olana ya da sosyal statüsü yüksek olandan düşük olanlara doğru bir hiyerarşi takip edilerek veriliyordu. Bu da davet edilenlere ayrı ayrı değer atfedilmesi anlamını taşıyordu. Davetiyeler işte bu hiyerarşiyi nispeten ortadan kaldırmış ve zahiren de olsa davetlileri eşitlemiştir. Yani düğün davetiyeleri, göreceli de olsa okuntu geleneğindeki hem maddî külfeti ortadan kaldırmış, düğün sahibinin yükünü biraz hafifletmiştir hem de hısım akrabalara daha eşitlikçi bir davet aracı gönderilerek muhtemel gönül kırgınlıklarının önüne geçilmesini sağlamıştır.

Herkesin kendi ekonomik gücüne, sosyal statüsüne ve estetik anlayışına göre seçip içini doldurduğu davetiyelerin üzerinde genellikle gelin damat fotoğrafları veya resimleri (Resim 1), kalp (Resim 2), "çifte kumru" tabirini hatırlatacak iki güvercin (Resim 3), gül veya gonca figürleri yer almaktadır. Romantizmi ve estetik zevki yansıtan bu unsurlara okuntu geleneği içerisinde rastlamak elbette ki pek mümkün değildi. Mümkün olmaması da sadece davet araçlarının buna müsait olmamasından kaynaklanmıyordu elbette. Bunda göreceli de olsa hem toplumun romantizm sergilemeye fırsatının olmamasının hem de romantizm sergilemenin yer yer ayıp karşılanmasının da payı büyüktü.

İlk zamanlardaki davetiyelerde daha sık görülen stilize ve idealize edilmiş gelin-damat resim veya fotoğrafları zamanla yerini kalp, çifte kumru, gül, gonca, alyans figürlerine bırakmıştır. Gelin-damat resimleri kalktıktan sonra davetiyelerin ön yüzüne, sözünü ettiğimiz figürlerin yanına belirgin bir şekilde evlenecek kişilerin baş harfleri yazılmaya başlanmıştır. Bu yazılırken de kullandığımız alfabenin soldan sağa doğru okunması hasebiyle sola, yani zihnimiz okuma moduna geçtiğinde gözümüzün ilk fark edeceği noktaya, gelinin adının baş harfinin konmasına dikkat edilmektedir. Aynı dikkat davet metninde, gelinin adı ve kız tarafının ailesi yazılırken de gösterilmekte ve solda, yani ilk olarak onların adına yer verilmektedir. Bu, hem bir incelik hem de "*Kız evi, naz evi*" anlayışının verdiği bir öncelik olsa gerektir.

Düğün davetiyelerinin içerisindeki mesajlar esas itibariyle birbirinin aynıdır ve bunların veriliş tarzı da yine birbirine çok benzemektedir. Genellikle sağ tarafta en üstte evlenecek çiftlerin adı veya çiftlerin aile adı yer almakta; bunun hemen altında da çoğu zaman "*Düğün törenlerinde sizleri de aralarında görmekten mutluluk duyarlar*." şeklindeki klasikleşmiş davet cümlesi veya bunun çeşitli versiyonları bulunmaktadır. Bunu, çiftlerin baba veya anne-baba adı ve soyadları takip etmektedir.

Davetiyenin yapısına göre ya söz konusu davet cümlesinin hemen altında ya da davetiyenin sol tarafında sırasıyla "*Cehize Bakma*", "*Kına Gecesi*", "*Gelin Alma*" veya "*Düğün/Nikah*" tarihleri ile kız ve oğlan evinin adresleri yer almaktadır (Resim 4).

İşte mesajların yer aldığı bu kısımlara bakarak onları bastıran insanların dünya görüşlerini, sosyo-ekonomik düzeylerini, düğün geleneklerimizin bir kısmını, zaman içerisinde geçirmiş oldukları değişim ve dönüşümleri tespit etmek mümkündür. Davetiyelerde zaman zaman karşımıza çıkan, evlilikle ilgili ayet veya hadisler (Resim 5), davet edilirken kullanılan klasik cümleler veya sıra dışı ifadeler, bu ifadelerdeki muhtelif argümanlar bize pek çok şeyi ifade etmektedir.

Örneğin bu bağlamda davetiyelerde ilk dikkatimizi çeken hususlardan birisi önceleri sadece babaların adının yazılması (Resim 4), annelerin esamisinin okunmaması ve günümüze yaklaşıldıkça anne adlarının da yer almasıdır (Resim 6). Bu durum, kadının sesinin artık çıkmaya başladığını, kadına sosyal hayatta ve aile içinde artık daha fazla yer verildiğini göstermektedir. Dikkati çeken bir diğer husus da önceleri sadece babaların ya da ebeveynlerin ağzından yapılan düğün çağrılarının (Resim 4) zamanla hem ebeveynlerle birlikte evlenecek genç çiftlerin (Resim 7) hem de sadece evlenecek olanların ağzından (Resim 8) yapılıyor olmasıdır. Bu, başlangıçta, toplumda evlenen çiftlere çok fazla söz hakkı tanınmadığını, ebeveynlerin daha baskın olduğunu ifade etmektedir. Fakat günümüze yaklaşıldıkça davetlerin önce ebeveynlerle birlikte evlenecek çiftlerin, sonra da sadece evlenecek olanların ağzından yapılması ve bunun da beraberinde davet cümlelerinde çeşitliliği, zenginliği getirmesi, toplumdaki dönüşümü ilan etmektedir.

Davetiyeler önceleri ebeveynler, özellikle de babalar tarafından -biraz da davetiye basanlardan yardım alınarak- seçilip yazdırılıyordu. Bu ise davetiye üzerinde nispeten resmi bir havanın esmesine yol açıyordu. Fakat sonradan bu işin evlenecek çiftlerin tercihine bırakılması davet cümlelerinde bir çeşitliliğin, zenginliğin oluşmasına yol açmış ve resmî hava yerini romantizme ve felsefe kokan ifadelere bırakmıştır. Bu da beraberinde sevgi gösterisinde bulunmayı ve bazı hayat felsefelerini dillendirmeyi

getirmiştir (Resim 5, 8, 9). Bunda sanırız evlenecek çiftlerin artık iş güç sahibi olmaları ya da olma yolunda ilerlemeleri, evlilik yaşının biraz yükselmiş olması ve dolayısıyla büyüklerin yanında artık çocukların da söz sahibi olmalarının büyük payı bulunmaktadır. Bu da geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş olduğunu göstermektedir.

Bilindiği üzere kişi ve yer adları, çeşitli inanışlar ve gelenekler kapsamında konulmaktadır. Bu itibarla düğün davetiyeleri üzerindeki kişi ve mahalle, sokak, cadde gibi yer adlarından yola çıkılarak toplumun geçirdiği değişimin rotasını belirlememiz de mümkündür. Yani davetiyeler onomastik için bir kiler mahiyetindedir.

Yine davetiyelerden imla, noktalama konusundaki tutumlarımız, düğün şekilleri, sosyal yapıdaki değişimler, Türk aile yapısındaki değişen unsurlar, hayat standardındaki yükselmeler, estetik zevklerimiz, düğün, evlilik konusundaki algılarımız öğrenilebilir. Düğünler genellikle hangi mevsim veya aylarda, hatta saatlerde yapılmaktadır, niçin? Bu soruların cevabı için bize sayısız malzeme sunmaktadır davetiyeler.

Zaman içerisinde bazı davetiyelerde "çeyize bakma", "kına gecesi" gibi ifadelerin kalkmış olduğu görülmektedir. Bu, insanlar arasındaki halk bağını güçlendiren kimi uygulamaların çeşitli sebeplerle artık yavaş yavaş kaldırılmaya başlandığı anlamını taşımaktadır.

Halkı tanıma noktasında önemli veriler barındıran bir ayrıntıya, okuntu geleneğine dikkat çekmenin yanı sıra aynı zamanda düğün davetiyeleri konusuna bir girizgah olarak planladığımız bu çalışmayı bitirirken son cümle olarak şunu söyleyebiliriz: Okuntudan davetiyeye geçilirken eşi, dostu, akrabayı düğüne davet etme işlevi aynen korunmuş fakat şu alanlarda, çeşitli oranlarda değişim ve dönüşümler yaşanmıştır:

Son bir not olarak da şunu kaydetmeliyiz ki okuntudan davetiyeye yaşanan değişim ve dönüşümler, yukarıda ana hatlarını vermeye çalıştıklarımızla sınırlı kalmayacağa benziyor ve zaten kalamaz da. Zira kültür, doğası gereği daima değişime açıktır ve onun üreticisi olan insan, her zaman çağın gereklerine göre daha pratik ve kullanışlı olanı tercih etmektedir. Bu bağlamda düğün davetiyeleri, şimdilik örneğine çok sık rastlanmasa da elektronik ortama girmiş; gelin ve damat tarafından hazırlanan CD'lerde kendini göstermeye başlamıştır. Evlenecek çiftler CD'lere kendi seçtikleri şarkıları ve davetiyelerde olması gereken bilgileri yükleyerek ilgililere

Dönem	Kaynak/Verici	İleti		Araç/Kanal	Alıcı
		Gösterge	Mesaj		
Okuntu	Ebeveynler, özellikle babalar	Elbiselik kumaş, Havlu, mendil, Çorap, çerez, şeker, vs	Falanca tarihlerde düğünümüz ve onların şu şu aşamaları var. Buyurun, gelin.	Erkek, Kadın ve çocuk Törensel bir havada	Erkek, erkeğe Kadın, kadına
Davetiye	Önceleri baba, sonra anne-baba, daha sonra da evlenen çiftler	Ekonomik güç, sosyal statü ve estetik zevkin belirlediği davetiye kartı	Falanca tarihlerde düğünümüz ve onların şu şu aşamaları var. Buyurun, gelin. Fakat aşamalarda eksilme var.	Törensiz ve genellikle erkekler	Herkese

göndermektedir. İleride artacağını düşündüğümüz bu uygulamayla davetiyelere ses, müzik ve başkaca görsel unsurlar da eklenerek düğün davetiyelerine yeni bir boyut kazandırılmış olacaktır. Hatta bu tarz davetiyelerin zamanla internet ve cep telefonu aracılığıyla yollananları da kendini göstermeye başlayacak ve davetiyelerle kurulan iletişim yeni bir tarz kazanacaktır diye düşünüyoruz.

NOTLAR

1 Düğün davetiyeleriyle ilgili olarak yapmış olduğumuz bu ilk çalışma, her ne kadar Sivas'a hasredilmiş olsa da davetiyeler konusunda burada serdedilecek hususlar aslında, büyük oranda Türkiye genelini de yansıtmaktadır. Zira Türkiye genelini kapsayacak şekilde daha sonra yapmayı düşündüğümüz aynı konudaki çalışma için peyderpey topladığımız malzeme, Sivas'takilerle -ender görülen kimi küçük ayrıntılar dışında- hemen hemen tamamen aynı yapıdadır. Dolayısıyla bu çalışma, buradaki Sivas kelimesinin yerine Türkiye sözcüğü konularak da okunsa çok fazla bir şeyin fark etmeyeceği kanaatindeyiz.

2 Kimi yörelerde farklı adlarla anılsa da okuntu geleneğine, Anadolu'nun birçok bölgesinde (Özer 1946: 28-29; Erdem 1948: 45; Uğur 1948: 17; Barlas 1963a: 26; Barlas 1963b: 25; Efe 1963: 33; Başar 1972: 12; Derleme Sözlüğü 1977: 3273, 3275, 3276; Gönüllü 1983: 4-5; Alpaslan 1995: 229; Örnek 1995: 197) rastlamak mümkündür ve söz konusu bölgelerde okuntuyu yapana genellikle "okuyucu" adı verilmektedir. Bütün unsurlarıyla artık neredeyse tamamen geçmişte kalmış bu gelenek hakkında, belki önemsiz bir teferruat olduğu düşünüldüğü için, kaynakların ekseriyetinde çok az bilgi verilmektedir. Fakat son yıllarda yapılmış birkaç çalışmada (Üredi 2006: 32-33; Altun 2007: 263-264; Üçer 2008: 92-95) bununla ilgili kayda değer bazı ayrıntılara yer verilmiştir. Ancak bunlar da daha ziyade durum tespitinden ibaret olup geleneğin parametrelerini sebep-sonuç ilişkisi içerisinde çözümlemekten biraz uzaktır.

3 Hatta bu ihtimalin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi ve bu konuya dikkat edilmesi için halk arasında; "Düğün sahibinin adını okuyucu bok eder." biçiminde de atasözü mahiyetinde bir tembih sözü dolaşmaktadır.

4 Belirtilen yıl, şehir merkezi için geçerlidir. Zira kırsal kesimlerde okuyucu kadınlara seksenli, hatta doksanlı yılların ortalarına kadar rastlanılabilmekteydi. Bu da demek oluyor ki bazı yörelerde kimi kültürel değişiklikler, merkezden taşraya birçok faktöre bağlı olarak ortalama çeyrek yüzyıl sonra ulaşabilmektedir. Tabiî bu süre şartların durumuna göre uzayıp kısalabilmektedir.

5 Küçük kızın nasıl süslendiğine ilişkin ayrıntı için bkz. (Üçer 2008: 92).

6 Sivas il merkezindeki okuyucuların özellikleri ve yaptıkları hakkında ayrıca bkz. (Aşkun 2006: 40).

Okuyucularla ilgili olarak yukarıda verilen bilgileri, Sivaslı bir denemecinin kalemi ise şu şekilde ifade ve teyit etmektedir: [Şehri tanıyan; ağzı laf yapan, ayağına şeremet, orta yaştaki kadınlar okuyucu olarak görevlendirilirdi Okuyucunun simgesi, yanında bulunan 9-10 yaşlarındaki kız çocuğu idi. Çocuğun yüzü pudralanır, dudakları boyanır, gözlerine sürme çekilir, saçlarına gelin teli bağlanır, gelin entarisi giydirilerek bir küçük geline benzetilirdi.

Düğüne "çığrılması" istenenler okuyucu kadına bir bir söylenir, mahallesi tarif edilirdi. Gelinin küçültülmüş numunesinin elinden tutan okuyucu, besmele ve "Allah her iki tarafa da hayırlı uğurlu etsin." dileğiyle başlardı mahalle mahalle, ev ev davete.

"Durnaların Fadik Hanım'ın selamı var; Pazar günü gelin hamamına, pazartesine cehize bakmaya, aynı gün akşamı kına yakmaya, Salı Çarşamba günleri düğüne, Perşembe günü de gelin almaya buyuracaksınız." Daveti alan, "Allah her iki tarafa da hayırlısını nasip etsin, Rabbim her ikisini de bir yastıkta kocatsın." dilekleriyle küçük gelinin boynuna takılı fortmenine (çanta) yirmi beş, elli kuruş para bırakırdı. Okuyucunun bürüğünün altında taşıdığı torbaya evde ne varsa; parmak üzümü, leblebi, dut kurusu, çir, incir, vs. bir avuç koymayı da ihmal etmezdi. Okuyucu buna mukabil, "Anam, darısı senin kızına, oğluna." dileklerinde bulunurdu. Okuyucu kapıya kadar uğurlanmadan önce, sıcaktan terleyen çocuğun bozulan makyajı evdeki genç kız veya gelin tarafından yeniden yapılır, yorgun düşen kadına maşrapa ile ayran veya şerbet ikram edilirdi (Üredi 2006: 32-33)].

Halk hayatını, felsefesini, davranış kalıplarını, ifade biçimlerini, vs. anlama noktasında zengin veriler sunan alıntıladığımız bu satırlar, şimdiye kadar ihmal, dikkatsizlik, önemsememe gibi nedenlerle geçiştirilen, bütün içinde kaybedilen okuntu geleneğinin aslında ne kadar önemli bir teferruat olduğunu göstermektedir. Aynı durumun yani hem zengin veriler barındırma hem de akademik faaliyetlerde yeterince ele alınmama halinin halk kültürünün başka teferruatları için de geçerli olduğunu belirtebiliriz. O halde yapılması gereken, ayrıntıları önemseyip -bütünü kaybetmeden- üzerlerine daha bir dikkatle gitmek olmalıdır. Çünkü meselelerin özü ayrıntıda gizlidir.

7 Okuyucu kelimesinin etimolojisi, tarihte ve günümüz Anadolu'sundaki kullanım biçimleri ve kelimenin diğer türevleri için bkz. (Tarama Sözlüğü 1971: 2947, 2949, 2951, 2952; Derleme Sözlüğü 1977: 3273, 3275, 3276; Gönüllü 1983: 3-5; Üçer 2008: 92-95).

8 Davet aracına mum denilmesinin sebebini ve bunun kökenini şimdilik tespit edemedik. Fakat bu konuda; "Geçmişte düğün ve benzeri şölenlere davet etmek için daha ziyade mum kullanılmıştır ve bu sebeple de bugün hâlâ davet araçlarına mum denilmektedir." şeklinde bir tahminde bulunabiliriz. "Öyleyse niçin mum?" sorusuna da yine tahminî olarak bunun muma yüklenen simgesel bir anlamla ilgili olabileceği karşılığını verebiliriz. Bilindiği üzere mum bir aydınlatma aracıdır ve aydınlık da birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de iyilik, güzellik ve bunların beraberinde getirdiği büyük mutlulukları simgelemektedir. "İyilikler, güzellikler seninle olsun, çok mutlu olasın." anlamındaki "Gözün aydın olsun." alkışı ile "çok sevinmek, çok mutlu olmak" manalarına gelen "gözleri parlamak" deyimi de aydınlığa, ışığa sözünü

ettiğimiz anlamların yüklendiğini göstermektedir. Buradan hareketle geçmişte mumlar, "Bizim mutluluğumuz, sevincimiz kısacası aydınlığımız var. Bu mumu göndermekle aydınlığımızı sizinle paylaşmak istiyoruz. Mumumuzla aydınlığımızın bir kısmını size gönderdik, daha fazlası için bize buyurabilirsiniz." mealindeki bir anlamı ifade etmesi düşüncesiyle düğünlere davet için kullanılmış olmalıdır. Bu kullanım o kadar çok yaygınlaşmış ve benimsenmiş olmalıdır ki kendi içerisinde bir kategorizasyonun oluşmasını da sağlamış ve bu çerçevede sosyal statüsü yüksek kişilere sıradan değil, kırmızı dipli mumların gönderilmesi geleneğini ortaya çıkarmıştır. "Neden kırmızı?" sorusuna da bunun, kırmızıya yüklenen simgesel bir anlamla alakalı olabileceği cevabını verebiliriz.

Kırmızı dipli mumlara bugün hâlâ, geçmişi 1356'ya kadar uzanan Kırkpınar güreşlerinin davetinde (Kahraman 1997: 22) rastlanmaktadır. Eski Türklerde boylara savaş çağrısı yapılırken kullanılan kırmızı renkli oklar (Gönüllü 1983: 4) ile kırmızı dipli mumlar arasında da ayrı bir ortaklık ve ilginçlik söz konusudur. Diğer taraftan kırmızı dipli mumla davet etme, çok eskiden beri kullanılan yaygın bir uygulama olsa gerek ki buradan hareketle davet edilmediği halde bir yere gidene "Kırmızı dipli mumla mı çağırdım."; davet edildiği halde davete icabet etmeyene de "Kırmızı dipli mum mu bekliyorsun." gibi deyimleşmiş sözler türetilmiş ve kullanılmaktadır.

9 Burada bir husus dikkatimizi çekmektedir ki o da düğüne davet etmek amacıyla dağıtılan nesneler çerez olduğu halde bu dağıtma işlemine "çerez dağıtmak" yerine "al dağıtmak" denilmesidir. Oysa sözünü ettiğimiz uygulamada kırmızı renkli krep yani "al", gerçek anlamda dağıtılmayıp yerinde kalmakta, onun yerine çerez dağıtılmaktadır. Buna rağmen uygulamaya "al dağıtmak" denilmesi, "al"ın, dolayısıyla "al"a yüklenen anlamın, halkın nezdinde daha önemli olduğunu ve bu nedenle de orada esas dağıtılmak istenenin "al"ın sembolik anlamı olduğunu, çerezin sadece bir araç olarak düşünüldüğünü göstermektedir. "Al" da bilindiği üzere kültürümüzde muradı simgelemektedir ve murat da gerçekleşmesi zor ve zaman alan, dolayısıyla insanı çok mutlu eden büyük arzu ve istek anlamlarına gelmektedir. O halde al dağıtanlar, aslında murat ve mutluluklarından pay dağıtmaktadır. "Al"a yüklenen bu anlam dolayısıyla olsa gerek ki "al"ı Türk düğünlerinin birçok aşamasında görmek mümkündür. Örneğin düğünde damadın sırtına üçgen biçiminde, pullarla süslenmiş bir mendil takılmaktadır ki buna da "al" denilmektedir. Zira bunun rengi de kreple aynıdır. Düğün bayrağının tepesine konulan renkli tavuk telekleri içerisinde mutlaka kırmızıya boyanmış olanlar da bulunmaktadır. Köy düğünlerinde gelinin başı yapıldıktan sonra en üste "al" renginde bir krep bağlanır. Baba evinden çıkarken gelinin beline bağlanan kuşak da "al"ın bir tonu olan kırmızıdır. Düğünün çeşitli safhalarında kullanılması dolayısıyla bütün bunlar "al" renginin simgesel bir anlam taşıdığını göstermektedir. Bu sebeple düğünün başında -okuntu geleneği içerisinde- ve ilerleyen safhalarında al rengi kullanılmaktadır. "Türkün gözü aldadır." sözü de işte bu nedenle ortaya çıkmış olsa gerektir.

10 Bu noktada dikkatimizi çeken bir hususa daha değinmek istiyoruz ki o da davet mumu ile "al dağıt"ımı arasındaki simgesel paralelliktir. Sosyal statüsü yüksek kişilere gönderilen davetiye mumunun dibinin kırmızı renkte olması, "al" ile; "al dağıt"ımı sırasında taşınan aynanın aydınlığı simgelemesi de mumun ışığı/aydınlığı ile örtüşmektedir.

Aynı çifte ait olduğu kolayca anlaşılan bu ve 20. resimdeki davetiye, Adıyaman ve Sivas'ta yapılan düğünler için ayrı ayrı bastırılmıştır ve dikkat edileceği üzere farklı şehirlerdeki akrabalar düğünün farklı aşamalarına davet edilmektedir. Söz konusu davetiyelerde dikkati çeken bir diğer husus da Sivas için bastırılanda annelerin adları bulunurken Adıyaman için bastırılanda anne adlarına yer verilmemiş olmasıdır. Bu farklılığın bir tesadüften mi yoksa bilinçli bir seçimden mi kaynaklandığını evlenen çiftlere sorduğumuzda tesadüf olmadığını, Adıyaman'da anne adının yazılmasının doğru bulunmadığını öğrendik. Bu da göstermektedir ki önceleri Sivas'ta anne adının yazılmamasını sağlayan faktörler Adıyaman'da hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bu durum, hem bazı konulardaki değişim ve dönüşümlerin bölgelere göre zamansal farklılıklar taşıdığını hem de davetiyelerden hareketle toplumda yaşanan değişim ve dönüşümleri izleyebileceğimiz fikrinin doğruluğunu bir kez daha ispatlamaktadır.

KAYNAKLAR

ALPASLAN, İsmet. (1995), **Her Yönüyle Ağrı**, Ankara: Tutibay Lmt. Şirkt. Yayınları.

ALTUN, Işıl. (2007), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Kocaeli: Yayıncı Yayınları.

AŞKUN, Vehbi Cem. (2006), **Sivas Folkloru I-II**, Sivas: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

BARLAS, Uğurol. (1963a), **Maraş Düğün Âdetleri Üzerine Bir Araştırma Denemesi**, İstanbul: Yurttaş Kitabevi.

BARLAS, Uğurol. (1963b), **Kayseri Düğünleri Üzerine Bir Araştırma Denemesi**, İstanbul: Yurttaş Kitabevi.

BAŞAR, Zeki. (1972), **Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

BOYRAZ, Fadime. (2000), 1951 doğumlu, okuryazarlığı olmayan ve aslen Yıldızeli'nin Tat Köyü'nden olup hâlen Sivas'ta ikamet etmekte olan kaynak kişiyle yapılan görüşme kaydı.

Derleme Sözlüğü IX, Ankara, 1977, TDK Yayınları.

EFE, Süheyla ve BARLAS, Uğurol. (1963), **Kütahya Düğün Âdetleri Üzerine Bir Araştırma Metodu Denemesi**, İstanbul: Yurttaş Kitabevi.

ERDEM, Kadri. (1948), **Kütahya Düğünleri**, Kütahya: İl Basımevi.

ERGİN, Çağlayan Kovanlıkaya. (2005), *""Üç Etekle Gelin Almaya Gittim": Gelenekselden Moderne, Evlenme Biçimlerinde Değişimler*", **Türk(iye) Kültürleri**, İstanbul: Tetragon Yay., 499-517.

GÖNÜLLÜ, Ali Rıza. (1983), "*Türklerde Davet Geleneği ve Ok*", **Türk Folkloru**, 49: 3-5.

KAHRAMAN, M. Âtıf. (1997), **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri**, Ankara: KB Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1995), **Türk Halkbilimi**, Ankara: KB Yayınları.

ÖZER, Kemal. (1946), **Balıkesir'de Halk Âdet ve İnanları**, Bursa: Ant Basımevi.

ŞAHİN, Enver Cemal. (2004), **Saraç Köyü Tarih, Kültür, Yaşam**, Ankara: Saraç Köylüleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.

Tarama Sözlüğü V, Ankara, 1971, TDK Yayınları.

UĞUR, Sait. (1948), **İçel Folkloru II, İnsan Hayatının Çeşitli Safhalarına Ait Âdet ve İnanışlar**, Ankara: Halkevleri Yayımları.

ÜÇER, Müjgan. (2008), "*Sivas'ta Düğün Geleneklerinden Okuyucu Gezme*", **Hayat Ağacı**, 11: 92-95.

ÜREDİ, Kadir. (2006), **Bir Şehrin Beş Hali**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Resimler

Resim 1

Resim 2

Resim 3

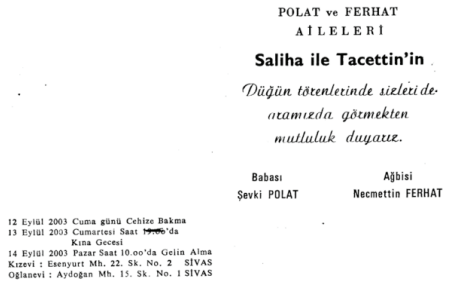
POLAT ve FERHAT
AİLELERİ

Saliha ile Tacettin'in

Düğün törenlerinde sizleri de aramızda görmekten mutluluk duyarız.

Babası
Şevki POLAT

Ağbisi
Necmettin FERHAT

12 Eylül 2003 Cuma günü Cehize Bakma
13 Eylül 2003 Cumartesi Saat 19.00'da
Kına Gecesi
14 Eylül 2003 Pazar Saat 10.00'da Gelin Alma
Kızevi : Esenyurt Mh. 22. Sk. No. 2 SİVAS
Oğlanevi : Aydoğan Mh. 15. Sk. No. 1 SİVAS

Resim 4

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM
İçinizden bekarları ve kölelerinizden, cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Şayet yoksul iseler Allah onları lutfu ile zenginleştirir.Allah lutfu bol olandır ve Alimdir.(Nuh Suresi 32)
Nikah benim sünnetimdir.Sünnetimi terk eden (ondan yüz çeviren) benden değildir. (Hadis-i Şerif)

Kul ve Yuvacı Aileleri

Leyla ile Sedat

Düğün törenlerinde sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duyacaklardır.

Babası
Ali Yuvacı

Babası
Duran Kul

23-07-2004 Cuma günü çeyize bakma
24-07-2004 Cumartesi Saat : 19.00'da
Koçyiğit Düğün Salonu'nda Kına gecesi
25-07-2004 Pazar Saat : 10.00'da gelin alma
Kız Evi : Yeni Mah. 12. Sk. No. 17
Oğl. Evi : 4 Eylül Mah. 17. Sk. No. 28 SİVAS

Resim 5

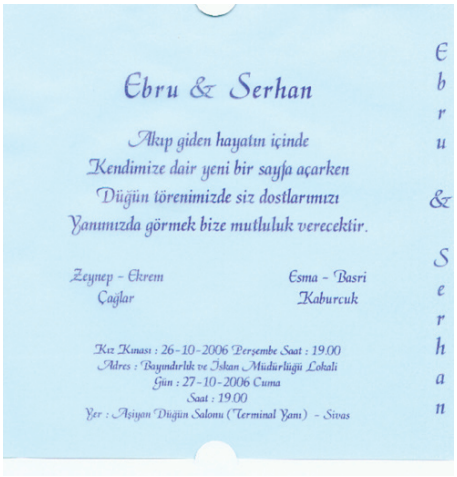

Resim 6

Resim 8

Resim 7

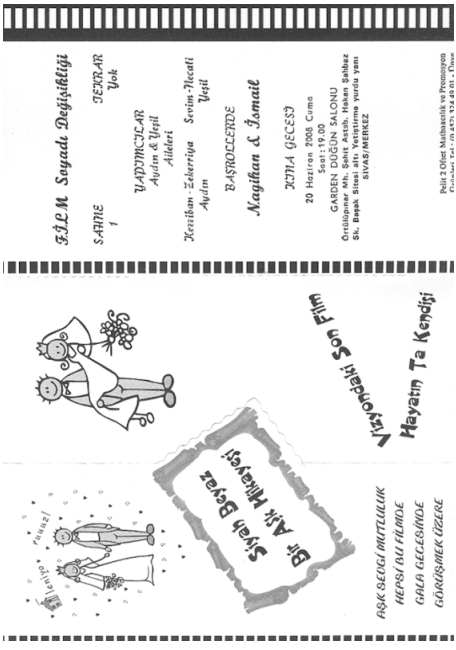

Resim 9